

RESPEKT

1. Za okny se dělá horko

24.07.2023 Respekt - PAVEL TUREK
strana: 54 rubrika: Kultura / hudba

[Odkaz na originál](#)

Klíčová slova: operu; Ostravské

Rakouský skladatel Bernhard Lang přiveze na festival **Ostravské** dny svou **operu** o Donaldu Trumpovi

Mám čím dál silnější pocit, že my umělci a skladatelé stále žijeme v bublině odtržené od reality, zatímco svět kolem nás se hroutí. A to jak ekologicky, tak politicky," vysvětluje Bernhard Lang, co ho před čtyřmi lety přimělo změnit přístup a odstartovat zcela novou sérii společensky laděných děl pod hlavičkou Cheap Opera. Libreto své první "laciné opery" sestavil z textů evropských extrémně pravicových politiků z let 1926–2018. Pro druhou – nazvanou Playing Trump (Hrátky s Trumpem) – se zase materiálem staly citáty z projevů Donalda Trumpa. Dal je dohromady libretista Dieter Sperl a Lang je doplnil až rockově údernou hudbou vycházející z nálady předvolebních mítinků.

A tentokrát se bublinu skutečně podařilo prorazit. Při premiéře v hamburské Staatsoper v roce 2021 se před budovou protestovalo, Trumpovi příznivci Langovi spílali a musel se před nimi skrýt. Když se opera hrála v Dortmundu, snažili se ji narušit přímo v sále, nehledě na to, že německé ultrapravicové skupiny na svých stránkách zveřejnily adresy tvůrců a Langovi začala chodit výhrůžná a nenávidná pošta. "Trump je pro ně modla," říká Lang o záštiplné odezvě. A přestože přiznává, že měl obavy o svoji bezpečnost, utvrdil se v tom, že se dotkl citlivých motivů rozhádané společnosti.

"Přitom citujeme Trumpovy výroky přesně tak, jak je pronesl, nedodali jsme k nim žádný komentář ani je nezesměšňovali. Což je podle mě dobrý způsob, jak pracovat s politickým rozměrem v umění," říká jeden z nejznámějších a také nejvýraznějších současných rakouských skladatelů, jemuž je kromě klasické hudby zdrojem inspirace také jazz, rock, punk, techno či počítačem vytvářená hudba. Operu Hrátky s Trumpem brzy představí i u nás: spolu se svým dalším dílem Loops for Hába ji uvede v rámci programu srpnového bienále soudobé klasické hudby Ostravské dny.

"Přestože jsem se o politiku zajímal od mládí, značnou část pozdější kariéry jsem se soustředil na věci ryze uměleckého charakteru. Podle mě ale dnes i těm nejzarytějším obyvatelům slonovinových věží dochází, že se venku za okny dělá opravdu horko," popisuje po Zoomu ze svého vídeňského bytu šestašedesátiletý Lang, co ho v posledních letech přimělo přehodnotit témata, jimž se věnuje. Kromě formálních inovací, jimiž se na sklonku devadesátých let proslavil a za něž je kritikou dodnes oslavován, začal svůj repertoár nedávno obohacovat také o výjevy ze současného i historického společenského dění. Když o tom mluví, říká, že fantazii nahrazuje dokumentem.

Lesy plné munice Stín války i atmosféru rozdělené Evropy vnímal již od dětství. Narodil se v Linci, jeho otec pracoval v ocelárnách a coby dítě z průmyslové oblasti měl nárok na ozdravné pobyty v lesích poblíž zadrátovaných československých hranic. "Bylo to hororové a tísnivé," vzpomíná na prázdninové týdny v sousedství železné opony na počátku sedmdesátých let. "Věže s hlídajícími pohraničníky byly na dohled a lesy, do nichž jsme si chodili hrát, byly plné munice. Člověk rychle pochopil, že tady museli umírat lidé, a působilo to, že válka může klidně začít druhý den."

Uvědomil si zde jednak křehkost míru a zároveň v něm postupně klíčila zvědavost na dění v bývalém východním bloku. Už od konce osmdesátých let dojížděl na proslavený festival Varšavský podzim, vybudoval si tu úzké vazby, i proto začátkem roku 2022 intenzivně pracoval na skladbě A Song for Rachela věnované životu ve varšavském ghettu v letech 1939–1942. Byl ponořen do studia archivních materiálů a dobových svědectví, jejichž aktéři si do poslední chvíle nepřipouštěli možnost, že by Hitler mohl zaútočit na Polsko a rozpoutat v Evropě peklo. A právě uprostřed práce na emocionálně zatížené skladbě přišel 24. únor 2022 – což byl nejen den Langových narozenin, ale také datum počátku ruské invaze na Ukrajinu.

"Přestal jsem na několik týdnů zcela pracovat. Cítil jsem bezmoc z toho, jak se mi historie znovu opakuje před očima, a ta nevěřícnost veřejnosti byla stejná jako kdysi," říká Lang, pro nějž bylo následné dokončení A Song for Rachela momentem katarze. Ve skladbě napsané pro akustické nástroje, elektroniku a zpěv sice citoval archivní dokumenty a vycházel z vlivů polské lidové hudby, ovšem mnohem zřetelněji cítil její napojení na současnost, v naplnění potřeby propojit hudební tvorbu s aktuálním děním. Těžiště jeho dosavadního díla nicméně leží v jiné oblasti: v hudebním světě si nejprve vytvořil image narušitele zavedených pořádků a konzervativních postupů. V mládí paralelně studoval jak hudbu, tak filozofii a německou filologii. Přebíhal mezi institucemi a nevěděl, která z těchto cest se stane jeho budoucností. "Dopoledne jsem studoval knihy a po obědě jsem přebíhal do druhé budovy a až do jedenácti do večera se věnoval hudbě," vzpomíná na studentská léta ve Štýrském Hradci.

"Přesně si pamatuji, jak jsem jednoho dne seděl na schodech vyčerpaný přesně na půli cesty mezi filozofickou a hudební školou a došlo mi, že takhle to dál nejde. Abych byl dobrý v každém z těch oborů, musel bych jim dát víc času, než jsem mohl. A tak jsem se rozhodl srdcem pro hudbu, i když jsem už měl napsáno 150 stran dizertace o Ludwigu Wittgensteinovi," popisuje rozhodnutí, v němž si sice zvolil hudbu, ovšem velmi záhy ji zasadil do filozofického rámce. Vymítání dábla klasické hudby Langovy vůbec nejznámější cykly Differenz/Wiederholung a Monadologie, jež započaly v roce 1998, respektive 2007, totiž přímo vycházejí z konceptů filozofů Gillesse Deleuze, potažmo Gottfrieda Wilhelma Leibnize. Jsou to hlavně Monadologie, do nichž se dnes už řadí několik desítek děl a které fascinují všechny Langovy vykladače. Skladatel v nich vzal různá díla evropského hudebního dědictví a rozsekal je na maličké kousky, vybral si z nich úseky neboli monády, které k němu promlouvaly – a ve svých partiturách je pak znovu sestavoval a opakoval podle nečekaných klíčů.

Zdrojovým materiálem se mu přitom může stát cokoli od hudby středověku a renesance až po skladatele 20. století. Z nich čerpá své vzorky, jež pak sestavuje do nových tvarů pomocí algoritmů. Po svém tak třeba pojal písňový cyklus Franze Schuberta Zimní cesta, který se v jeho podání v roce 2015 změnil na The Cold Trip. A překopal jej natolik, že mužský hlas byl v Langově verzi vystřídán ženským, němčina angličtinou a klavír kytarami či laptopem.

Do drtivé většiny Langova díla tak neustále vstupuje historie. Vrací se k ní, připomíná ji, ale také modifikuje. Dříve to bylo především prostřednictvím hudby samotné, kterou nechá znít znovu v nových mutacích. Dnes se dějin dotýká i prostřednictvím témat – politických projevů či historických událostí jako v případě A Song for Rachel.

Lang se od počátku dráhy projevoval jako skladatel, který se na jedné straně toužil z tradice klasické hudby vymanit, proto ji drolil na kousičky, ale nikdy nebyl tak radikální, aby ji naprosto odvrhl: mnohé z jeho díla se dá poslouchat i jako pocta minulosti se snahou vdechnout jí nový život. Distance i návaznost u něj jdou ruku v ruce – k čemuž měl Lang od začátku své skladatelské kariéry, kdy se vymezoval vůči obvyklému provozování klasické hudby, velmi jasné důvody.

"Svým způsobem sedím na dvou židlích. Miluji Franze Schuberta a pořád si rád doma na klavír zahraji jeho sonáty. Ale když vyrazím do koncertního sálu, kde Schuberta prezentují ve strnulé konzervativnosti, tak mě to deprimuje a raději si jdu rychle domů pustit nějaké rockové CD," popisuje s úsměvem svoji lásku k hudbě kombinovanou s odporem k jejímu současnému hraní. "Klasická hudba, jak je dnes uváděna, reprezentuje a podtrhuje ty nejkonzervativnější hodnoty ve společnosti. K tomuto aspektu jsem byl jako skladatel vždy velmi kritický a snažil se s ním vyrovnat přímo v tvorbě. Skládání pro mě je vymítáním tohoto ďábla."

FOTO BRINKHOFF MOGENBURG

Foto: Proti konzervativním hodnotám. (Sopranistka Donatienne Michel-Dansac v opeře Hrátky s Trumpem)

FOTO HARALD HOFFMANN

Foto: Filozof hudby. (Bernhard Lang)

Za okny se dělá horko

Rakouský skladatel Bernhard Lang přiveze na festival Ostravské dny svou operu o Donaldu Trumpovi

PAVEL TUREK

Proti konzervativním hodnotám. (Sopranistka Donatienne Michel-Dansac v operě *Hrátky s Trumpem*)

Mám čím dál silnější pocit, že my umělci a skladatelé stále žijeme v bublině odtržené od reality, zatímco svět kolem nás se hroutí. A to jak ekologicky, tak politicky," vysvětluje Bernhard Lang, co ho před čtyřmi lety přimělo změnit přístup a odstartovat zcela novou sérii společensky laděných děl pod hlavičkou *Cheap Opera*. Libreto své první „laciné opery“ sestavil z textů evropských extrémně pravicových politiků z let 1926–2018. Pro druhou – nazvanou *Playing Trump* (Hrátky s Trumpem) – se zase materiálem staly citáty z projevů Donalda Trumpa. Dal je dohromady libretista Dieter Sperl a Lang je doplnil až rockově údernou hudbou vycházející z nálady předvolebních mítinků.

A tentokrát se bublinu skutečně podařilo prorazit. Při premiéře v hamburské Staatsoper v roce 2021 se před budovou protestovalo, Trumpovi příznivci Langovi spílali a musel se před nimi skrýt. Když se opera hrála v Dortmundu, snažili se ji narušit přímo v sále, nehlédě na to, že německé ultrapravicové skupiny na svých stránkách zveřejnily adresy tvůrců a Langovi začala chodit výhrůžná a nenávisťná pošta. „Trump je pro ně modla,“ říká Lang o záštitě ode-

zvě. A přestože přiznává, že měl obavy o svoji bezpečnost, utvrdil se v tom, že se dotkl citlivých motivů rozhádané společnosti.

„Přitom citujeme Trumpovy výroky přesně tak, jak je pronesl, nedodali jsme k nim žádný komentář ani je nezesměšňovali. Což je podle mě dobrý způsob, jak pracovat s politickým rozměrem v umění,“ říká jeden z nejznámějších a také nejvýraznějších současných rakouských skladatelů, jemuž je kromě klasické hudby zdrojem inspirace také jazz, rock, punk, techno či počítačem vytvářená hudba. Operu *Hrátky s Trumpem* brzy představí i u nás: spolu se svým dalším dílem *Loops for Hába* ji uvede v rámci programu srpnového bienále soudobé klasické hudby Ostravské dny.

„Přestože jsem se o politiku zajímal od mládí, značnou část pozdější kariéry jsem se soustředil na věci ryze uměleckého charakteru. Podle mě ale dnes i těm nejzarytějším obyvatelům slonovinových věží dochází, že se venku za okny dělá opravdu horko,“ popisuje po Zoomu ze svého vídeňského bytu šestašedesátiletý Lang, co ho v posledních letech přimělo přehodnotit témata, jimž se věnuje. Kromě formálních inovací, jimiž se na sklonku

devadesátých let proslavil a za něj je kritikou dodnes oslavován, začal svůj repertoár nedávno obohacovat také o výjevy ze současného i historického společenského dění. Když o tom mluví, říká, že fantazii nahrazuje dokumentem.

Lesy plné munice

Stín války i atmosféru rozdělené Evropy vnímal již od dětství. Narodil se v Linci, jeho otec pracoval v ocelárnách a coby dítě z průmyslové oblasti měl nárok na ozdravné pobyty v lesích poblíž zadrátovaných československých hranic. „Bylo to hororové a tísnivé,“ vzpomíná na prázdninové týdny v sousedství železné opony na počátku sedmdesátých let. „Věže s hlídajícími pohraničníky byly na dohled a lesy, do nichž jsme si chodili hrát, byly plné munice. Člověk rychle pochopil, že tady museli umírat lidé, a působilo to, že válka může klidně začít druhý den.“

Uvědomil si zde jednak křehkost míru a zároveň v něm postupně klíčila zvědavost na dění v bývalém východním bloku. Už od konce osmdesátých let dojížděl na pro-

něž jsem mohl. A tak jsem se rozhodl srdcem pro hudbu, i když jsem už měl napsáno 150 stran dizertace o Ludwigu Wittgensteinovi,“ popisuje rozhodnutí, v němž si sice zvolil hudbu, ovšem velmi záhy ji zasadil do filozofického rámce.

Vymítání ďábla klasické hudby

Langovy vůbec nejznámější cykly *Differenz/Wiederholung* a *Monadologie*, jež započaly v roce 1998, respektive 2007, totiž přímo vycházejí z konceptů filozofů Gillesse Deleuze, potažmo Gottfrieda Wilhelma Leibnize. Jsou to hlavně *Monadologie*, do nichž se dnes už řadí několik desítek děl a které fascinují všechny Langovy vykladače. Skladatel v nich vzal různá díla evropského hudebního dědictví a rozsekal je na maličké kousky, vybral si z nich úseky neboli monády, které k němu promlouvaly – a ve svých partiturách je pak znovu sestavoval a opakoval podle nečekaných klíčů.

Zdrojovým materiálem se mu přitom může stát cokoli od hudby středověku a renesance až po skladatele 20. století. Z nich čerpá své vzorky, jež pak sestav-

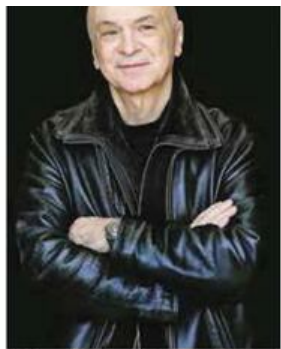

slavený festival Varšavský podzim, vybudoval si tu úzké vazby, i proto začátkem roku 2022 intenzivně pracoval na skladbě *A Song for Rachela* věnované životu ve varšavském ghettu v letech 1939–1942. Byl ponořen do studia archivních materiálů a dobových svědectví, jejichž aktéři si do poslední chvíle nepřipouštěli možnost, že by Hitler mohl zaútočit na Polsko a rozpoutat v Evropě peklo. A právě uprostřed práce na emocionálně zatížené skladbě přišel 24. únor 2022 – což byl nejen den Langových narozenin, ale také datum počátku ruské invaze na Ukrajinu.

„Přestal jsem na několik týdnů zcela pracovat. Cítil jsem bezmoc z toho, jak se mi historie znovu opakuje před očima, a ta nevěřičnost veřejnosti byla stejná jako kdysi,“ říká Lang, pro nějž bylo následné dokončení *A Song for Rachela* momentem katarze. Ve skladbě napsané pro akustické nástroje, elektroniku a zpěv sice citoval archivní dokumenty a vycházel z vlivů polské lidové hudby, ovšem mnohem zřetelněji cítil její napojení na současnost, v naplnění potřeby propojit hudební tvorbu s aktuálním děním.

Těžiště jeho dosavadního díla nicméně leží v jiné oblasti: v hudebním světě si nejprve vytvořil image narušitele zavedených pořádků a konzervativních postupů. V mládí paralelně studoval jak hudbu, tak filozofii a německou filologii. Přebíhal mezi institucemi a nevěděl, která z těchto cest se stane jeho budoucností. „Dopoledne jsem studoval knihy a po obědě jsem přebíhal do druhé budovy a až do jedenácti do večera se věnoval hudbě,“ vzpomíná na studentská léta ve Štýrském Hradci.

„Přesně si pamatuji, jak jsem jednoho dne seděl na schodech vyčerpaný přesně na půli cesty mezi filozofickou a hudební školou a došlo mi, že takhle to dál nejde. Abych byl dobrý v každém z těch oborů, musel bych jim dát víc času,

Filozof hudby. (Bernhard Lang)

vuje do nových tvarů pomocí algoritmů. Po svém tak třeba pojal písňový cyklus Franze Schuberta *Zimní cesta*, který se v jeho podání v roce 2015 změnil na *The Cold Trip*. A překopal jej natolik, že mužský hlas byl v Langově verzi vystřídán ženským, němčina angličtinou a klavír kytarami či laptopem.

Do drtivé většiny Langova díla tak neustále vstupuje historie. Vrací se k ní, připomíná ji, ale také modifikuje. Dříve to bylo především prostřednictvím hudby samotné, kterou nechá znít znovu v nových mutacích. Dnes se dějin dotýká i prostřednictvím témat – politických projevů či historických událostí jako v případě *A Song for Rachela*.

Lang se od počátku dráhy projevoval jako skladatel, který se na jedné straně toužil z tradice klasické hudby vymanit, proto ji drolil na kousíčky, ale nikdy nebyl tak radikální, aby ji naprosto odvrhl: mnohé z jeho díla se dá poslouchat i jako pocta minulosti se snahou vdechnout jí nový život. Distance i návaznost u něj jdou ruku v ruce – k čemuž měl Lang od začátku své skladatelské kariéry, kdy se vymezoval vůči obvyklému provozování klasické hudby, velmi jasné důvody.

„Svým způsobem sedím na dvou židlích. Miluji Franze Schuberta a pořád si rád doma na klavír zahraji jeho sonáty. Ale když vyrazím do koncertního sálu, kde Schuberta prezentují ve strnulé konzervativnosti, tak mě to deprimuje a raději si jdu rychle domů pustit nějaké rockové CD,“ popisuje s úsměvem svoji lásku k hudbě kombinovanou s odporem k jejímu současnému hraní. „Klasická hudba, jak je dnes uváděna, reprezentuje a podtrhuje ty nejkonzervativnější hodnoty ve společnosti. K tomuto aspektu jsem byl jako skladatel vždy velmi kritický a snažil se s ním vyrovnat přímo v tvorbě. Skládání pro mě je vymítáním tohoto ďábla.“ ●

« zpět na začátek